

साहित्यकार बाबुरामसिंह थापाको
जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

शोधार्थी

बर्कबहादुर थापा (नवीन)

क्याम्पस रो.नं. २३/२०६३-२०६५

परीक्षा क्रमाङ्क : ४२८६

रजिस्ट्रेशन नं. : ६-१-३३४-३-९७

नेपाली शिक्षण समिति

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस, पाटनढोका, ललितपुर

२०६९

शोधनिर्देशक :

उप प्रा. माधव लम्साल

साहित्यकार बाबुरामसिंह थापाको
जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको

प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

बर्कबहादुर थापा

क्याम्पस रो.नं. २३/२०६३-२०६५

परीक्षा क्रमाङ्क : ४२८६

रजिस्ट्रेशन नं. : ६-१-३३४-३-९७

सिफारिसपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पस नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र बर्कबहादुर थापाले दसौँपत्रको आवश्यक परिपूर्तिका लागि साहित्यकार बाबुरामसिंह थापाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । उहाँले निकै परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको शोधकार्यदेखि म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली शिक्षण समिति स्नातकोत्तर कार्यक्रम, पाटन संयुक्त क्याम्पससमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

उपप्रा माधव लम्साल

शोधनिर्देशक

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

मिति: २०६९।०६।

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

त्रिभुवन विश्व-विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पसका छात्र बर्कबहादुर थापाले त्रि.वि नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको 'साहित्यकार बाबुरामसिंह थापाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

.....
प्रा.डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी
संयोजक
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस

.....
उपप्रा माधव लम्साल
शोधनिर्देशक

.....
सह प्रा. देवी नेपाल
बाह्यपरीक्षक
बाल्मीकि क्याम्पस

.....
सहप्रा. केदार न्यौपाने
विभागीय प्रमुख
नेपाली शिक्षण समिति
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

मिति :

कृतज्ञताज्ञापन

कुनै पनि व्यक्तिको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको साङ्गोपाङ्ग अध्ययन गरी वस्तुगत तवरले ठोस निर्णय दिनु निश्चय पनि दुष्कर कार्य हो । तथापि विषय गहन, जटिल, बोझिलो र समस्यापूर्ण छ भनेर त्यसतर्फ नलाग्ने हो भने त्यस्ता व्यक्ति र व्यक्तित्वको सृजना सदा ओभेलमा पर्न गई विशिष्ट कार्यको मूल्याङ्कन नै बन्द हुन पुग्दछ । यही अन्तर्निहित विषयलाई महसुस गरी नेपाली भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति तथा समाजसेवाको क्षेत्रमा अतुलनीय योगदान पुऱ्याउँदै आएका साहित्यकार बाबुरामसिंह थापाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको विषयलाई पर्गेल्ने उद्देश्यले यस शोधपत्रको मूल विषयवस्तु भएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु उपप्राध्यापक माधव लम्सालको निर्देशनमा स्नातकोत्तर तहको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारेको हुँ । सर्व प्रथम आफ्नो कार्य व्यस्तताको बावजुत पनि अमूल्य समय दिई मलाई उचित सल्लाह, सुझाव र मार्ग निर्देशन गरी यस शोधकार्यको लेखनमा अभिप्रेरित गराउनु हुने शोध निर्देशक गुरुप्रति हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु साथै शोधपत्रको अनुमति लगायत आवश्यक बौद्धिक सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु एवम् विभागीय प्रमुख तथा स्नातकोत्तर कार्यक्रम संयोजकप्रति म कृतज्ञ छु । आफ्नो कार्यव्यस्तताका बीच पनि मलाई शोधकार्य सम्पन्न गर्नसम्मका लागि आवश्यक सामग्री एवम् जानकारी दिनुहुने शोधनायक श्री बाबुरामसिंह थापा तथा उहाँका परिवारजनप्रति म आभारी छु ।

आफू सूदुर विकट ठाउँमा जन्मेर पनि आफ्नो श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउनुहुने पूजनीय पिता स्व. वीरबहादुर थापाको ऋणी रहेको छु । त्यस्तै माता ज्ञानदेवी थापाप्रति म अनुग्रहित छु । शोधपत्र लेखनको क्रममा प्रारम्भदेखि विभिन्न सहयोग पुऱ्याउनुहुने बहीनी मोहनकुमारी थापा, छोरी पासनाकुमारी थापा, छोरा सत्यराज थापा र राहूल थापाप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । साथै मलाई अघात माया गरी मेरो सम्पूर्ण कार्यलाई सहयोग गर्ने जीवन संगिनी मिनादेवी थापाप्रति पनि सधैं धन्यवाद दिन चाहन्छु । मेरो परिवार र आफन्तहरूप्रति म सधैं ऋणी छु ।

यसरी शोधकार्यको सन्दर्भमा शोधनायकको बारेमा थप जानकारी र सामग्री उपलब्ध गराइदिनुहुने परम मित्र गजेन्द्रकुमार राई, माधव खतिवडा, वेदप्रसाद घिमिरे, सुरजसिंह ठकुरीप्रति पनि धन्यवाद नदिइरहन सकिदैन । यसैगरी शोधकार्यको क्रममा प्रत्यक्ष एवम् अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने विभिन्न पत्रपत्रिकाका लेख-रचनाहरू, विभिन्न पुस्तकालयहरू, साहित्य-कलाकेन्द्र र संस्थाका कर्मचारीहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । साथै शोधकार्यमा कम्प्युटर टङ्कन गरी प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउनुहुने उनै परम मित्र तथा भवन निर्माण संभार डिभिजन कार्यलयका गजेन्द्रकुमार राईप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा साहित्यकार बाबुरामसिंह थापाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि पाटन संयुक्त क्याम्पस नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

बर्क बहादुर थापा
पाटनढोका, ललितपुर
रोलनं.-२१

पाटन संयुक्त क्याम्पस
नेपाली विभाग

विषयसूची

सिफारिसपत्र

कृतज्ञताज्ञापन

स्वीकृतिपत्र

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय

पृष्ठ

१.	परिचय	१
१.१	शोध शीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	समस्या कथन	३
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	३
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	शोधको औचित्य	४
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	५
१.९	शोध विधि	५
१.९.१	सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.९.२	सामग्री विश्लेषण विधि	६

दोस्रो परिच्छेद

बाबुरामसिंह थापाको जीवनीको अध्ययन

२.	परिचय	७
२.१	जन्म र जन्मस्थान	७
२.२	वंशपरम्परा र पारिवारिक पृष्ठभूमि	७
२.३	बाल्यकाल	१०
२.४	शिक्षा	१०
२.४.१	विद्यालय शिक्षा	१०
२.४.२	उच्च शिक्षा	१०
२.५	उपनयन र विवाह	११
२.६	आर्थिक अवस्था र आजीविका	११
२.७	पेसागत संलग्नता	११
२.८	रुचि र स्वभाव	१०
२.९	साहित्य सिर्जना	१०
२.९.१	प्रेरणा र प्रभाव	१०
२.९.२	रुचि र स्वभाव	११
२.१०	साहित्यिक सेवा	११
२.११	वैचारिक आस्था	११
२.१२	अविस्मरणीय घटना	१२
२.१३	जेल जीवन	१२
२.१४	संस्थागत संलग्नता	१३
२.१५	भ्रमण	१३
२.१६	मानसम्मान र पुरस्कार	१३
२.१७	निष्कर्ष	१३

तेस्रो परिच्छेद

बाबुरामसिंह थापाको व्यक्तित्वको अध्ययन

३.१	परिचय	१५
३.२	शारीरिक व्यक्तित्व	१५
३.३.	कवि व्यक्तित्व	१५
३.४	प्रबन्धकार व्यक्तित्व	१६
३.५	सम्पादक व्यक्तित्व	१६
३.६	प्राध्यापक व्यक्तित्व	१७
३.७	शिक्षक व्यक्तित्व	१७
३.८	संस्थागत व्यक्तित्व	१७
३.९	राजनीतिक व्यक्तित्व	१७
३.१०	आध्यात्मिक व्यक्तित्व	१८
३.११	उद्घोषक व्यक्तित्व	१८
३.१२	राष्ट्रवादी व्यक्तित्व	१८
३.१३	सामाजिक व्यक्तित्व	१९
३.१४	बहुभाषिक व्यक्तित्व	१९
३.१५	विचारक व्यक्तित्व	१९
३.१६	सांस्कृतिक व्यक्तित्व	१९
३.१७	प्रशासकीय व्यक्तित्व	२०
३.१८	निष्कर्ष	२०

चौथो परिच्छेद

बाबुरामसिंह थापाका कृतित्वको अध्ययन

४.१	परिचय	२१
४.२	बाबुरामसिंह थापाको साहित्यिक यात्राको अध्ययन	२१
४.२.१	पहिलो चरण आभ्यासिककाल (२०३३-२०५९)	२१
४.२.२	दोस्रो चरण विकासकाल (२०६०-हालसम्म)	२२

४.३	बाबुरामसिंह थापाका कृतिहरूको विवरण	२३
	(क) पुस्तकाकार कृतिहरू	२३
	(ख) अन्य रचनाहरू	२३
४.४	बाबुरामसिंह थापाका कृतिको अध्ययन	२३
	४.४.१ बाबुरामसिंह थापाका कविताको अध्ययन	२४
	४.४.१.१ महापुरुष कविता सङ्ग्रहको अध्ययन	२४
	(क) लोलाएका आँखामा पलाएका सपनाहरू	२४
	(ख) छचल्किएका स्वरहरू	२५
	(ग) विस्मृत यात्री	२७
	(घ) अखण्ड सपना	२८
	(ङ) प्रजातन्त्रको पुकार	३०
	(च) पुकार	३१
	(छ) उद्गार	३१
	(ज) उपेक्षामा बाँचेकी आमा	३३
	(झ) आँखाभरी पलाएका आशा	३५
	(ञ) काँतर भएर बाँच्नु भन्दा त मर्नु निको	३६
	(ट) वर्तमान परिवेशले निम्त्याएका अपेक्षाहरू	३८
	(ठ) डढेलोले खाएको वर्तमान	३९
	(ड) अपराजित पाइलाहरू	४१
	(ढ) समय जनमेजय खोजिरहेछ	४३
	(ण) राष्ट्र वन्दना	४४
	(त) विस्मृतिमा रुमलिएको भविष्य	४५
	(थ) अनिच्छा वरण	४७
	(द) अभिशप्त नियति	४८
	(ध) उधेको देशमा रुमलिएका युवा	५०
	(न) अशेष अभिभारा	५१
	(प) जाग हे ! पहरेदार हो	५३
	(फ) महापुरुष	५४

(ब)	बन्धकी आशाहरू	५६
(भ)	पालुवा पलाएको छ	५७
(म)	ऊर्ध्वगामी अर्घ्यहरू	५८
(य)	मेरो प्यारो महिबल गाउँ	६०
(र)	नेपालमाता ग्रामवासिनी	६१
(ल)	सुन्दर भविष्यको निर्माण गरौं	६२
(व)	व्यवहारश्लोक	६३
(श)	आशा	६४
(ष)	उद्घोष	६६
(स)	नेपालका ग्रामवेसीहरू	६७
(ह)	मनको बह	६७
(क्ष)	असारे आरुको बोट	६७
(त्र)	सालवनको सन्देश	६७
४.४.२	बाबुरामसिंह थापाको प्रबन्ध सङ्ग्रहको अध्ययन	६८
४.४.२.१	अखण्ड नेपाल प्रबन्ध सङ्ग्रहको अध्ययन	६८
४.४.२.१.१	विषयवस्तुका आधारमा अखण्ड नेपाल प्रबन्धको अध्ययन	६९
(क)	सरल त्यागमय जीवनका उपासक बडामहाराज पृथ्वीनारायण शाह	६९
(ख)	अमर अमरसिंह	७१
(ग)	सुगौली सन्धिको अथ इति	७१
(घ)	नेपालका प्रथम संविधान निर्माता कर्नेल उजरसिंह थापा	७३
(ङ)	मुख्तियार भीमसेन थापाबारे केही थप कुरा	७३
(च)	प्रवासी क्रान्तिकारी रानी चाँद कुँवरी केही ऐतिहासिक तथ्य	७४
(छ)	माथवरसिंह थापाको पञ्जावतिर यात्रा	७४
(ज)	प्रथम ब्राह्मण प्रधानमन्त्रीको गाँउमा	७५
(झ)	मध्यकालीन योगिनीकौल साधनाको पराभवमा नाथपंथ	७६
(ञ)	ऐतिहासिक व्यक्तित्व डा. डिल्लीरमण रेम्मीसँगका केही संस्मरणहरू	७७
(ट)	शिव मन्दिरमा आचिको लेपन	७७
(ठ)	संन्यासीसँग अनपेक्षित लडाइँ	७८

(ड)	ओभेलमा परेको उत्पीडित दलित दमै जाति	७९
(ढ)	पुर्खाको सम्पतिमा भू-माफियाको रजाई	८०
(ण)	क्रूर हिंसाको चलखेलले गाँजेको मुलुक	८०
(त)	दिग्भ्रमित देश र चुँडिएका मनहरू	८१
(थ)	वगाले थापा वंश-ऐतिहासिक विवेचना	८२
(द)	काट्टे ब्राह्मण र नेपालमा सल्वलाएका प्रेतहरू	८३
(ध)	नेतृत्वको नालायकी र सर्वनाशतर्फ अग्रसर मुलुक	८४
(न)	असिग्रामका स्वामी काशिकानन्द गिरि	८५
(प)	हाम्रो बुद्धि नभएको प्रमाण यही हो	८५
(फ)	चेपाड जाति, सीप, समस्या र समाधान	८५
(ब)	समग्र जीवनको मूलधार-असल विचार	८६
(भ)	क्षेत्रिय विकास परिषदको अवधारणा-एक अपेक्षित विकल्प	८६
(म)	दुलही भित्र्याउँदाको कन्तविजोग	८६
४.४.२.१.२ भाषाशैली		८७
४.५ प्रवृत्ति		८८
४.५.१ राष्ट्रियता		८८
४.५.२ युगीन यथार्थको चित्रण		९०
४.५.३ साम्प्रदायिक सद्भावको अपेक्षा		९२
४.५.४ प्रजातन्त्रको संस्थापनमा जोड		९३
४.५.५ प्राकृतिक चित्रण		९४
४.५.६ आर्थिक विसङ्गतिहरूको प्रस्तुति		९५
४.५.७ शृङ्गारिकता		९५
४.५.८ विकृति र विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य		९६
४.५.९ भाषाशैली		९६
४.५.१० बिम्ब र प्रतीकको प्रयोग		९७
४.५.११ आध्यात्मिक सचेतना		९७
४.५.१२ प्रयोगवादोन्मुख लेखन		९७
४.५.१३ स्तुतिता		९८

पाँचौँ परिच्छेद

बाबुरामसिंह थापाको साहित्यिक प्राप्तिहरूको अध्ययन र मूल्याङ्कन

५.१	परिचय	९९
५.२	बाबुरामसिंह थापाको साहित्यिक प्राप्तिहरूको अध्ययन	९९
५.३	नेपाली साहित्यमा बाबुरामसिंह थापाको योगदान	१००
५.४	मूल्याङ्कन	१०१
५.५	निष्कर्ष	१०२

छैटौँ परिच्छेद

उपसंहार तथा निष्कर्ष

६.१	उपसंहार	१०३
६.२	निष्कर्ष	१०४
सन्दर्भग्रन्थ सूची		१०७
(क)	मुख्य सन्दर्भग्रन्थ सूची	१०७
(ख)	सहायक सन्दर्भग्रन्थ सूची	
(ग)	अनुसूची १	

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप

आई.कम.
गा.वि.स.
डा.
नि.मा.वि.
ने.के.वि.
ने.प्र.प्र.
ने.रा.प्र.प्र.
प्र.
पृ.
प्रा.
उ.प्रा.
वि.कम.
वि.सं.
मा.वि.
सन्
त्रि.वि.वि.
उ.मा.वि.
बी.एस.के.
भू.पू.
बी.ए.
ने.क.पा (एमाले)
एम.वि.एस.
आई.डी.एस.

पूर्ण रूप

इन्टरमिडियट अफ कमर्स
गाउँ विकास समिति
डाक्टर
निम्न माध्यमिक विद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान
नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्रकाशक
पृष्ठ
प्राध्यापक
उपप्राध्यापक
व्याचलर्स अफ कमर्श
विक्रम संवत्
माध्यमिक विद्यालय
संवत् (इसवीय सन्)
त्रिभुवन विश्व विद्यालय
उच्च माध्यमिक विद्यालय
भोलाराम शिवलाल खड्किया कलेज
भूतपूर्व
ब्याचलर्स अफ आर्टस्
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत
मार्क्सवादीलेनिनवाद)
मास्टर्स अफ कमर्श
एकीकृत विकास प्रणाली

इटवेस

ए.आर.आई.

सी.एस.डी.

तेस्रो विश्व आर्थिक अध्ययन केन्द्र

निमोनिया आयोजना

स्वावलम्बन विकास केन्द्र